

INSON KAPITALI RIVOJLANISHINI MOLIYAVIY TA'MINLASHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI

Arabova Sabohat Omonjon qizi
TDIU 1-bosqich magistranti
Safarova Nodira Ashuraliyevna
TDIU "Moliya" kafedrasida dotsenti, PhD

XXI asrda iqtisodiy fanni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri bu inson kapitali nazariyasi hisoblanadi. Ilmiy-texnik inqilob sharoitida yuqori malakali kadrlar etishmasligi shakllandi. 20-asrning 50-yillarida, tadqiqotning kuchayishi, mavjud ishchi kuchini sifat jihatidan yangi ishchi kuchini yaratish jarayoni bo'yicha mavjud ishchi kuchidan foydalanish jarayoni yakunlandi. XX asrning ikkinchi yarmida barcha rivojlangan mamlakatlarda o'quv malakalari sezilarli darajada oshdi. Intellektual samarali kuchlarni rivojlantirishda sezilarli yutuqlar paydo bo'ldi.

So'nggi yillarda, zamonaviy davlatlar iqtisodiyotini kattalashtirishning samaradorligi katta ahamiyatga ega ekanligi bilan bog'liq umumiy fikrga aylandi, bu ularning xalqiga qancha pul sarflashga bog'liq. Busiz, uning rivojlanishini ta'minlash mumkin emas. Inson sarmoyasi nazariyasi inson resurslarini yuqori sifatli takomillashtirish jarayonini o'rganish, mehnat bilan ta'minlashning zamonaviy tahlili markaziy bo'limlaridan birini tashkil etadi. Uning kengayishi bilan mehnat iqtisodiyotida real to'ntarish ulanadi.

Iqtisodiyot agentliklarining manfaatlarini uyg'unlashtirish va hamkorlikda bo'lgan iqtisodiy va institutsional shart-sharoitlar mavjudligini o'z ichiga oladi. Bunday shartlar ijtimoiy qadriyatlarni ijtimoiy rivojlantirishning moslamasi sifatida harakat qilib, o'rnatilgan jamoat qadriyatlarini o'z ichiga oladi.

Ta'lim inson kapitalini rivojlantirish va barqaror iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashishda muhim rol o'ynaydi. Inson kapitali iqtisodiy o'sishning asosiy omili bo'lib, ta'lim uning rivojlanishida hal qiluvchi element bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim odamlarga mehnat bozori va jamiyatga samarali hissa qo'shish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni beradi. Ushbu ishda inson kapitalini

rivojlantirishda ta'limning rolini tahlil qilish va uning iqtisodiy o'sish va ijtimoiy birlikni rag'batlantirishdagi ahamiyatini o'rganishga qaratilgan. Shuningdek, u ta'lim sohasida duch keladigan muammolarni muhokama qiladi va ta'lim natijalarini yaxshilash bo'yicha tavsiyalar beradi.

Inson kapitali nazariyasiga ilmiy yondashuvlar yosh bo'yicha daromad dinamikasi, shaxsiy daromadlarning taqsimlanish tizimi, erkak va ayol mehnatiga to'lovlardagi farq, migratsiya sabablari va boshqa ko'pgina masalalarga oydinlik kiritishga imkon berdi. Ba'zi iqtisodchi olimlar tomonidan inson kapitalini "Har bir kishida mavjud bilim, qobiliyat va motivatsiyalar zahirasi" deya talqin qiliadi. Faqatgina insonga xos va uning ajralmas qismi bo'lganligi uchun u "insoniy kapital", deb ataladi. Gollandiyalik iqtisodchi olim M. Blaug inson kapitaliga "investitsion" ta'rif beradi: "Inson kapitali bu insonlarning o'zicha qiymati emas balki, oldingi investitsiyalarning ularning malakalariga keltirilgan qiymatidir." Rossiyalik iqtisodchi olim S. Dyatlov fikriga ko'ra esa inson kapitali bu: "Ijtimoiy qayta ishlab chiqarishning u yoki bu sohasida maqsadli foydalaniladigan va mehnat va ishlab chiqarish unumdorligining o'z navbatida ushbu inson daromadining oshishiga ta'sir etuvchi sarmoyalar natijasida shakllangan va inson tomonidan to'plangan sog'liq, malaka, qobiliyat va motivatsiyalar zahirasi tushuniladi"[3]. Rus iqtisodchisi S. Kurganskiy ta'riflashicha: "Inson kapitali inson tomonidan to'plangan va investitsiya natijasida shakllangan qobiliyat va sifatlar o'lchovidir. Ulardan maqsadli foydalanish mehnat samaradorligining va daromadning oshishiga olib keladi"[4].

Nazarimizda inson kapitali mohiyatini yaxshiroq anglab yetish uchun uning kapital atamasi bilan o'zaro munosabatda o'rganish kerak. Tarixiy va mantiqiy yondashuvlarni birlashtirish tamoyiliga asoslanib nafaqat insonning kapitali balki, umuman kapitalning kelib chiqishi va mohiyatini hisobga olish zarur. Inson kapitalida umuman kapitalga xos bo'lgan xususiyatlar mavjud bo'lishi bilan birga aynan faqatgina insoniy kapitalning o'ziga xos bo'lgan spetsifik xususiyatlar mavjudligini anglash lozim.

Bugungi kunda O'zbekistonning inson kapitali rivojlanishi va rivojlanishi muammosini hal qilish barcha imkoniyatlari bor. Bir tomondan, investitsiya ob'ekti: dunyodagi taniqli ilmiy maktablar; rivojlangan ta'lim tizimi; Aholi, ayniqsa yoshlarning yuqori darajada obodonlashtirish, oliy o'quv yurtlarida yuqori musobaqalar tomonidan takomillashtirilganligi uchun aholining yuqori mavjudligi; Hozirgi sog'liqni saqlash sohasi. Boshqa tomondan, so'nggi yillarning moliyaviy ahvoli ijtimoiy sohada (inson kapitalini ishlab chiqarish sohasida)gi investitsion investitsiyalar o'sish imkoniyatini yaratmoqda.

Inson kapital muammolarini hal qilish uchun mikro va makro darajalari, uning shakllanishi va iqtisodiy jarayonlarning mikro va makrogenantlarining irodasiga, balki mikro va makrogenantlarning xohishiga ko'ra, ularning maqsadlariga erishishga qiziqishlari. Bunday holda, shaxs inson kapitalini shakllantirish strategiyasini tanlash uchun jiddiy asoslarga ega bo'lishi kerak, chunki hayotning turli xil strategiyalari va ulardan birini tanlash, daromadning mezoni unchalik samarali bo'lmagan boshqalarning rad etilishini anglatadi. Shaxs o'zining inson kapitalini shakllantirish strategiyasini afzal ko'rish uchun va keyinchalik uni tashkil etish, tashkilotning aktsiyasini yaratish va rivojlantirishga bo'lgan qiziqish belgisi davlat kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro munosabatlar, 2001 yil, 2002 yil P.42.
2. Iqtisodiy entsiklopediya. M., 1999 yil P.275.
3. A.I. Dyatlov S.A., Tsynenova E.D. O'tkazilgan iqtisoddagi inson kapitali: foydalanishning shakllanishi, baholash, samaradorligi. Sankt-Peterburg: fan, 1999 yil P.44.
4. MIVIK va xalqaro munosabatlar, 2001, 2001 yil, p.49.
5. Xodimlarni boshqarish. Ed. T.Ya. Bazarova, B.L. Eremin
6. Smirnov V.T. Inson kapitali: mazmuni va turlari, baholash va rag'batlantirish: monografiya / Smirnov V.T., Soshnikov I.V., Romanmankova I.V. Ed. D.e., professor V.T. Smirnova. - m.: Mashinasvir muhandislik